

ВІДГУК

**офіційного опонента на рукопис дисертації
Малеончук Галини Олександрівни
«Суспільно-політичний, соціально-економічний та культурний розвиток
Луцька у міжвоєнний період (1919-1939 рр.)»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України**

В сучасних умовах виникає потреба переосмислення історичного минулого країни, її окремих регіонів, міст і містечок. Науковий інтерес викликає історичне минуле міст Волині, що вирізнялося наявністю низки специфічних особливостей. Це повною мірою стосується розвитку міжвоєнного Луцька, який попри інтеграційну політику польської влади, був прикладом міжнаціонального співжиття та багатонаціонального міського укладу.

В українській історіографії досі не існувало комплексного дослідження з означеної проблематики, хоча вчені торкалися цієї теми у контексті вивчення історії Волині міжвоєнного періоду. Поява фахового дослідження, написаного на репрезентативній джерельній базі, безперечно, заповнить ще одну сторінку історії регіону. Актуальність роботи власне зумовлена необхідністю різнобічного, виваженого та об'єктивного вивчення суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного-духовного розвитку воєводського центру міжвоєнної Волині.

Дисертаційна тема Г. О. Малеончук написана в межах регіональної програми розвитку культури, мистецтва і туризму в області на 2011-2015 рр. (рішення Волинської обласної ради 3 березня 2011 р., протокол № 3/13), регіональної програми соціально-культурного розвитку національних меншин на 2013-2017 рр. (рішення Волинської обласної ради від 21 грудня 2012 р., протокол № 14/12), наукової теми кафедри всесвітньої історії Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки «Соціально-економічні та політичні проблеми європейської історії» (протокол № 5 від 13 листопада 2014 р.).

Обрана дисертанткою тема різнопланова, передбачає дослідження широкого кола питань, які допомагають з'ясувати правове підґрунтя функціонування органів державної влади та самоврядування в Луцьку, відтворити багатогранне культурне, духовне, освітнє, економічне життя представників різних національностей, простежити динаміку етносоціальних, демографічних процесів, показати особливості побуту та дозвілля мешканців Луцька.

На нашу думку, позитивної оцінки заслуговує концептуальна схема дисертації, яка складається із вступу, чотирьох розділів, поділених на параграфи, висновків, списку використаних джерел (480 позицій), додатків (19 додатків). Чітка і логічна структура дисертації дала можливість достатньою мірою розкрити тему та вирішити поставлені дослідницькі завдання.

У вступі вдало обґрунтовано актуальність, наукову новизну, визначено географічні та хронологічні межі дослідження, з'ясовано його предмет та об'єкт, чітко сформульовано мету і завдання, показано практичне значення одержаних результатів, прослідковано її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Наукову зрілість дослідниці засвідчують 11 публікацій, із них 7 у фахових наукових виданнях, 4 – в інших наукових збірниках та численних виступах на міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференціях.

У першому розділі дисертаційної роботи з'ясовано стан наукової розробки теми, джерельну базу та методологічні засади дослідження. Автор розділила історіографію проблеми на три групи: перша – праці у яких висвітлено різні аспекти розвитку Другої Речі Посполитої, друга – дослідження з історії міжвоєнної Волині, третя – розвідки, присвячені окремим проблемам історії Луцька. При цьому, в основу аналізу історіографії було покладено хронологічно-проблемний принцип з поділом на українську та зарубіжну традиції та виокремлено періоди: міжвоєнний (1920-1930-ті роки), радянський (1950-1980-ті роки) та сучасний (з 1990 р. і донині) (с. 9).

Позитивне враження справляє джерельна база дослідження, введення до наукового обігу неопублікованих документів. В окремих випадках здобувачка по-

новому прочитує джерела, вже залучені до наукового обігу, робить власні висновки. З огляду на специфіку досліджуваної теми, переважна частина архівних документів, які використала Галина Олександрівна зберігаються у Державному архіві Волинської області (14 фондів, 25 описів, 140 справ). Крім того, для порівняння чи узагальнення окремих аспектів дослідження, вона скористалася також документами Центрального державного історичного архіву України у Львові (4 фонди, 4 описи, 6 справ), Державного архіву Львівської області (1 фонд, 1 опис, 2 справи), Державного архіву Рівненської області (6 фондів, 6 описів, 10 справ), а також матеріалами Волинського краєзнавчого музею (2 позиції). Безперечно цінність складають документи Архіву нових актів (Archiwum Akt Nowych) у Варшаві (3 фонди, 13 справ).

Статистичні матеріали, широко використані дисертанткою, допомогли скласти цілісну картину демографічного, національного складу Луцька у міжвоєнний період, показати динаміку соціально-економічних змін розвитку міста, проаналізувати відомості про торгівельні заклади, промислові підприємства, прослідкувати цінову політику, навести кількісні показники шкіл, лікарень, вчителів, учнів, релігійних громад тощо. Зауважимо, що поряд із статистичними матеріалами, джерельну базу дисертації могли б доповнити збірники опублікованих документів і матеріалів, які залишилися поза увагою дослідниці.

Позитивним є залучення для аналізу досліджуваної проблеми законодавчо-нормативних документів, спогадів, тодішньої української (2 видання) та польської (9 видань) періодики.

Вважаємо, що джерельну базу дослідження склали різні за видовою належністю та інформативним потенціалом документи, які є достатньо повними та репрезентативними для висвітлення поставлених у дисертації завдань.

Третій параграф першого розділу дисертації присвячений методологічним засадам дослідження, у якому викладено основні підходи, принципи і методи, якими послуговувалась дисертантка у підготовці дисертаційного дослідження.

Думаємо, що варто було б у цьому підрозділі подати трактування основних понять і термінів, використаних у дисертації.

У другому розділі роботи «Влада та громадсько-політичні інститути» прослідковано етапи становлення та нормативні основи діяльності органів влади та самоврядування міста, з'ясовано діяльність політичних партій та громадських організацій у Луцьку, розділено їх за метою, формою, характером діяльності.

З огляду на те, що період 1919-1921 рр. недостатньо досліджений в історіографії, вважаємо позитивом, що автор прослідкувала становлення польських органів влади, починаючи 1919 р., спираючись, передусім, на нормативно-правові документи. Дослідниця звернула належну увагу на характеристику повноважень воєводи (с. 34-36), повітових старост (с. 36), компетенції та складу магістрату (с. 37-38, с. 42-43), міської ради (с. 39-40). Аналізуючи формування правоохоронної системи, автор пише про створення відділів поліції, судової системи, прокуратури, пожежної безпеки, місцевої в'язниці. Цінним для краєзнавців є те, що здобувачка виявила адреси згаданих установ у Луцьку, імена їх керівників.

Другий параграф другого розділу Галина Олександрівна Малеончук присвятила характеристиці політичних партій та громадських організацій, що діяли у Луцьку, як легальних так і нелегальних. Прийнятним є означений у роботі поділ громадських організацій за формою (партії, товариства, союзи тощо), метою (політичні, економічні, культурні, добродійні), характером діяльності (легальні, нелегальні). Виправданим, з огляду на етно-соціальну структуру населення міста, є аналіз громадських організацій за національною ознакою: єврейської (с. 51-56), польської (56-57), української (58-66), німецької (с. 66-67), чеської (с. 67), російської (с. 67-68), караїмської (с. 68) спільнот. Автор переконливо доводить, що вирішальну роль у громадсько-політичному житті Луцька складала поляки, хоча і не були найбільшою національною групою.

Втім, дослідниця не уникла певних технічних помилок, зокрема «Рідна хата» у Луцьку була відкрита не у 1927 р., а у 1929 р. (с. 58). Крім того, наводячи

цілком позитивну оцінку цієї організації воєводою Юзевським, доречним було б наголосити, що, скажімо українські політичні діячі та преса Галичини її різко критикували, називаючи «панською хатою».

У третьому розділі «Соціально-економічний розвиток» проаналізовано етно-соціальні та демографічні процеси, охарактеризовано структуру економіки міста, організацію соціальної сфери у Луцьку. Важливо, що дослідниця спираючись на матеріали переписів населення в Польщі, ставиться до них критично, наводить низку підтверджуючих це факторів.

На основі різноманітних джерел здобувачка обґрунтувала цифри загального та природного приросту населення Луцька, проаналізувала вікову структуру міста, характер зайнятості лучан, зміну конфесійної карти, логічно пояснивши причини зменшення юдеїв (на 21%) та збільшення римо-католиків (на 14%), православних (на 4%), представників інших віросповідань (на 3%). Думаємо, що було б цікаво виділити окремо кількісні зміни протестантської громади міста.

Добре, що знайшли висвітлення у роботі міграційні процеси, які, безперечно, впливали як на загальну структуру населення міста, як і країни загалом.

Окремий параграф у роботі присвячено економічному розвитку Луцька. Дослідниця розглянула особливості створення та корегування міського бюджету, простежила, як економічні труднощі, інфляція, економічна криза позначалися на купівельній спроможності населення, впливали на характер зайнятості лучан. Належну увагу звернуто на розвиток торгівлі, ремесла, банківської сфери, кооперації, транспортного сполучення. Галина Малеончук доводить, що основу характер і темпи економічних змін міста були пов'язані із загальнопольськими тенденціями.

Особливо цінним, на нашу думку, є те, що автор прослідкувала рівень життя лучан, показала їх купівельну спроможність, на яку безпосередньо впливали як рівень цін, так і професійна зайнятість жителів, прийшовши до висновку, що Луцьк був одним із найдорожчих воєводських міст Польщі (с. 103).

Важливо, що дослідниця наводить аргументовані дані, які засвідчують не лише проблеми, а й позитивні зміни у розвитку економіки міста.

Вважаємо, доречним та обґрунтованим присвячення окремого параграфу соціально-побутовій сфері та дозвіллю мешканців Луцька. Ввівши до наукового обігу цікаві матеріали про систему медичного обслуговування, санітарного стану міста, дослідниця показала місце у цьому процесі медичних установ, приватної практики, громадських лікарських товариств. Висвітлюючи питання соціальної опіки мешканців міста, автор доводить, що нею займалися як державні інституції, так і громадські організації. Утримання громадських їдалень, місць безплатної ночівлі, безкоштовне роздавання хліба населенню були поширеними формами громадської соціальної опіки. Цікавими є проаналізовані дослідницею санітарні приписи, які мали забезпечувати чистоту і порядок у місті, будівництво міської системи водопостачання і каналізації, що дозволило частково розв'язати гостру проблему численних епідемій. Здобувачка приходить до обґрунтованого висновку, що незважаючи на очевидні позитивні зміни, система міського благоустрою вимагала кращого.

На нашу думку, здобутком дослідниці є різномірна характеристика дозвілля лучан. Автор проаналізувала розвиток фізичної культури і спорту у місті, появу різних спортивних клубів, відкриття міського стадіону, тенісного корту, катка, організацію спортивних змагань. Крім того, у тексті дисертації показано, що дозвілля жителів міста забезпечували клуби, кав'ярні та ресторани, міський парк, театри та кінотеатри.

У четвертому розділі дисертації «Культурне, освітнє та церковно-релігійне життя міжвоєнного Луцька» Галина Малеончук охарактеризувала культурно-мистецькі процеси, освітній розвиток міста та діяльність церковно-релігійних громад.

Аналізуючи театр, як найбільш популярний вид мистецтва, дисертантка з'ясувала основні етапи розвитку польської стаціонарної сцени Волині (1924-1926 рр., 1930-1939 рр.). Оригінальним є виявлення імен артистів театру, визначення

його репертуару, аналіз фінансової складової життя колективу. Українська спільнота Луцька реалізовувала театральні ініціативи через музично-драматичну секцію повітової «Просвіти», мандрівні театральні групи, а з 1928 р. – Волинський український театр, очолюваний Миколою Певним. У дисертації відображена робота товариств, які створювалися для підтримки театрального мистецтва: Товариство польського театру, Товариство підтримки театральної культури на Волині, Волинське українське театральне товариство та інші.

Позитивом дисертаційної роботи є виважений та аргументований аналіз розвитку музичної культури, художнього мистецтва у воєводському центрі Волині. Оригінальними є сюжети пов'язані з охороною пам'яток історії та культури, зокрема замку Любарта, коли поряд з ремонтними та реставраційними роботами, проводилися археологічні розкопки, були відкриті фундаменти княжого палацу XVI століття, частина підвалин церкви Святого Іоана Богослова, реставровано склепіння башти Свидригайла тощо (с. 139).

Досліджуючи утворення та діяльність Товариства краєзнавців та опіки над пам'ятниками старовини, автор простежує відкриття та діяльність Волинського музею, який складався з природничого, археологічного, історико-мистецького та етнографічного відділів, показує особливості комплектування його колекцій.

Аналізуючи освітнє життя міста, дисертантка переконливо стверджує, що ця сфера життєдіяльності цілком контролювалася польською владою. Система освіти охоплювала дошкільні, загальноосвітні, середні, професійні навчальні заклади, серед них як державні, так і приватні. Дослідниця аналізує кількісну динаміку шкіл міста, зупиняється на їх проблемах (с. 151-152), основною з яких була наявність власного приміщення.

Вважаємо позитивом, що Галина Олександрівна приділила достатню увагу висвітленню роботи освітніх закладів представників різних національних груп, що жили у Луцьку, створенню товариств, що опікувалися освітою, серед них відзначалися активністю Товариство імені Лесі Українки, «Польська шкільна матиця», «Чеська шкільна матиця», «Тарбут», Союз єврейських шкіл та інші. Все

вищесказане у комплексі дозволило створити повну картину освітнього життя міста.

Наголошуючи, що міжвоєнний Луцьк був поліконфесійним воєводським центром, автор зосереджує увагу на організаційних формах та напрямках роботи релігійних громад. У дисертації ретельно простежено тенденції, особливості релігійного життя юдейської, римо-католицької, православної та інших громад. При цьому дослідниця слушно зауважує, що польська влада контролювала та впливала на діяльності кожної з них.

Вважаємо цінним у дисертаційній роботі те, що кожен розділ і праця в цілому завершується аргументованими висновками й теоретичними узагальненнями (с. 175-182). Автореферат віддзеркалює основні положення і результати дисертаційного дослідження.

Віддаючи належне великій пошуковій, аналітичній праці, яку провела Галина Олександрівна Малеончук над дисертацією, зазначимо, що її дослідження не позбавлене недоліків та упущень.

Вважаємо, що аналізуючи історіографію проблеми дослідження, варто було скористатися монографіями сучасних вчених, які займаються різними аспектами історії міжвоєнної Волині, зокрема Ігоря Соляра, Максима Гона, Ярослава Цецика, польського дослідника Яна Кенсіка, а також праць представників української діаспори.

Оскільки дисертаційне дослідження Г. О. Малеончук охоплює багато різних аспектів, то не всі питання отримали вичерпне висвітлення, зокрема при аналізі розвитку політичного життя Луцька випала діяльність Української соціалістичної радикальної партії, Волинського союзу сільської молоді тощо.

У тексті дисертації зустрічаються повтори, помарки, технічні помилки. В окремих місцях необхідна редакційна правка, зокрема незрозуміло, яким чином лояльно налаштовані до влади діячі могли «отримувати» нелегальний часопис «Сурма» (с. 72).

Наголосимо, що висловлені зауваження не применшують вагомість наукового доробку Галини Олександрівни Малеончук.

Як засвідчує дисертація, дослідниця добре оволоділа методами наукового історичного дослідження, виявила вміння працювати з літературою та джерелами, аналізувати фактичний матеріал, формулювати аргументовані, логічні висновки. Мета і завдання дисертаційної роботи досягнуті, а її результати можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з новітньої історії України та історії Волині.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що дисертація «Суспільно-політичний, соціально-економічний та культурний розвиток Луцька у міжвоєнний період (1919-1939 рр.)» є оригінальним, цілісним і завершеним дослідженням, що має теоретичне і практичне значення, відповідає вимогам п. 11, 12, 13 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24 липня 2013 р. № 567 щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Галина Олександрівна Малеончук заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

**кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Рівненського державного
гуманітарного університету**

Р. П. Давидюк

